

Parlamentarismien historia uusiksi

KARI PALONEN

Väitöskirja ei ole oman teoretisoinnin paikka: näin on sanottava sen tekemistä aloitteleville. Kuitenkin ilman omaa teoretisointia väitöskirja jää pelkäksi opinnäytteeksi, ei varsinaiseksi tieteelliseksi kontribuutioksi. Näiden yhteensovittamattomien vaatimusten yhdistäminen edellyttää politiikan taitoa, mutta ei bismarckilaisista *Realpolitikia*, vaan sen weberiläistä kääntöä, *Kunst des Unmöglichen* (vrt. Weber 1917, 514). Suomalaisen valtio-opin ”ammattilaissarjassa” on ylläpidetty korkeita tasovaatimuksia ja ainakin poliittisen teorian alalla muutamat kirjoittajat ovat onnistuneet realisoimaan ”mahdotto-man”. Tähän sarjaan ilman muuta kuuluu myös Tapani Turkan väitöskirja: *Sandysin esitys. Tutkimus parlamentarismien lähtökohdasta*. (Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis, ser. A vol. 741, 2000.)

Poliittisen teorian loppuunkaluttujen klassikoiden tutkimuksessa oman tulkinnallisen perspektiivin löytäminen vaatii ennen muuta uskallusta. Kommentaarit on tärkeä tuntea ja tavalla tai toisella noteerata, mutta ne on myös osattava siirtää syrjään, esimerkiksi nimilistaksi alaviitteissä, kuten Turkalla. Oman perspektiivin löytämisen perustava kokemus on jotakin sellaista kuin ”kuinka on mahdollista, että kukaan tähänastisista kommentoijista ei ole kiinnittänyt huomiota tähän tekstikohtaan, vaikka se on koko teoksen kannalta keskeinen” tai ”tämä X:n käsite on aina tulkittu liian yksinkertaisesti”. Turkan spesiaalialalla, John Locken poliittisen teorian tulkinnassa, Peter

Laslettin vuoden 1960 editio *Two Treatises of Government*-teoksesta oli sen verran radikaali teoksen kirjoittamisen ajankohdan ja tekstiläjin luonteen uudelleentulkinta, että Turkka yleisen käytännön mukaan on käyttänyt siitä ilmausta *Laslett Revolution* Locke-tutkimuksessa. Väitöskirja antaa viitteitä siihen suuntaan, että Turkalla on ambitioita ja pätevyyttä tehdä seuraava *Revolution* tällä alalla.

Tästä ei kuitenkaan ole kysymys väitöskirjassa. Siinä pääpaino on ”parlamentarismien” käsittämisen historiassa, johon Turkan Locketulkinta avaa kerrassaan omintakeisen perspektiivin, mutta jolla tulkinnalla on työssä ainoastaan heuristinen merkitys. Locke-tutkimuksen kannalta tätä on pidettävä ehdottomana ansiona: Turkka tavallaan toteuttaa Laslettin ohjelman siirtäessään Locken pois ”poliittisten filosofien” sarjasta poliittisen käytännön sisältä lähtevien teoretisoiden sarjaan. Samalla hän kuitenkin dekontekstualisoi tämän käytännön Locken omasta ajasta ja Englannin vallanperimyksestä vuosina 1679–1682 käydyistä keskusteluista 1740-luvun alun Englannin politiikkaan. Tarkastelun keskiössä on Samuel Sandysin 13.2.1741 alahuoneessa tekemä ”epäluottamuslause-esitys” Robert Walpolelle. Turkan työn juoni on, että hän käyttää Locken avaamaa perspektiiviä sekä Sandysin että Walpolen politiikan ymmärrettäväksi tekemiseen.

Turkan väitöskirjatutkimuksen ensisijainen tavoite on siis kirjoittaa ”parlamentarismien” historia uudelleen. Tätä historiaa on kirjoitet-

tu yllättävän vähän, joskin viime vuosina mielenkiinto on lisääntynyt¹. Turkan historiankirjoituksen revisio nojaa tarkastelun aikakerrostumien erottamiseen toisistaan, jossa hän Braudelia ja Koselleckia seuraten erottaa kolme parlamentarismien tarkastelutasoa ja arvostelee oikeutetusti yksipuolista mielenkiintoa käsitteen ”aikakaudet läpäisevään merkitykseen”. Tällä merkitystasolla esimerkiksi kansliapresidentti Tessinin Ruotsissa vuonna 1751 asettama luottamuskyseminen nähdään anakronistisesti ”pelkkänä episodina”, ikään kuin parlamentarismilla olisi jokin aikalaisten kielenkäytöstä riippumaton yleispätevä merkityksensä.

Tiukan ”lähdesidonnaisen käsitekielen” (Brunner 1939/1942) mielessä myös Turkan työtä voi arvostella anakronistiseksi, koska hän sijoittaa parlamentarismia ”lähtökohdan” tilanteeseen, jossa kukaan ei puhunut parlamentarismista. Hän ei myöskään varsinaisesti identifioi sitä, milloin ja missä ryhdyttiin puhumaan parlamentarismista. Kuitenkin menettelyä, jossa käsitteen ”lähtökohhta” muodostetaan tiettyä myöhemmin vakiintunutta kriteeriä menneisyyteen projisoiden, voi myös käsittehistorian kannalta puolustaa, koska jonkinlainen yhteys myös oman ajan keskusteluun käsitteillä aina on (ks. Koselleck 1983 ja Skinner 1998, 106–109).

”Lähtökohhta” parlamentarismille

Suhteessa tähänastiseen parlamentarismien historiankirjoitukseen, ennen muuta Kurt Kluxenin merkittäviin töihin (erit. 1956, 1983), Turkan varsinainen provokaatio on siinä, että hän kiistää näkemyksen, että parlamentarismilla on erilaisia alkulähteitä (epäluottamuslause, pääministeri-instituutio jne.) ja puolustaa teesiä, että parlamentarismilla on spesifisti identifioitava ”lähtökohhta”. Tällä hän ei tarkoita Sandysin ”ennenkuulumatonta” esitystä Walpolen virasta vapauttamiseksi poliittisen tarkoituksenmukaisuuden perusteella sinänsä. Turkalle tämä on pikemminkin ilmaus siitä, ”mitä valtiollisessa vallankäytössä täytyi tapahtua ’ensin’”. Sen

”oli täytynyt konstituoitua poliittisena vallankäyttönä”. ”Vain siten oli saattanut olla olemassa vallankäyttöä, jota oli mahdollista arvioida poliittisilla kriteereillä.” (Sitaatit, Turkka 2000, 35.)

Tässä tekijä operoi poliittinen-valtiollinen-käsitteiden erolla tavalla, jolla ei ole vastinetta enempää 1700-luvun englannin kuin nykyisessä suomen kielessäkään. Näille käsitteille tekijä antaa lockelaisen erityismerkityksen, jotka eivät sellaisenaan ole Locken omaa sanastoakaan, vaan edellyttävät jo spesifiä ”turkkalaista” näkemystä siitä, mistä Locken poliittisessa teoriassa on kysymys! Saksalaisen, Jellinekin ym. *Staatslehren* (à la 1900) tapa erottaa ”valtiossa” juridinen ja poliittinen ulottuvuus antaa tästä likimäärin korrektiin ilmauksen, jolla on myös vastineensa Sandysin ja Walpolen debaattissa samoin kuin ruotsalaisessa keskustelussa ”vapaudenajalla”, jota Turkan työssä myös käsitellään. Lockelainen erityismerkitys vie kuitenkin syvemmälle ja Turkka puhuu ”parlamentarismien lähtökohdasta myös toisessa merkityksessä”, jossa vallankäytön konstituoituminen poliittiseksi edellyttää spesifiä lockelaista käsitystä ”poliittisesta vallasta”, poliittisen vallan muodostumisesta ja käytöstä (Turkka 2000, 35–36). Tässä mielessä tekijä perustelee Walpolen vallankäytön uutuutta ja arvioi sekä sen kritiikkiä että sen legitimoitua Locken, tai tarkemmin sanoen Turkan Locken ”poliittisen vallan” käsitteen omapäisen tulkinnan perspektiivissä.

Lukija kysyy, eikö Sandysin esityksen historiallista uutuutta olisi voinut saada esiin vähemmälläkin, ilman näin vahvaa sidosta Locken poliittiseen teoriaan? Onko tekijä sisällyttänyt tarpeettoman paljon Locke-tutkimustaan työhönsä, jossa kuitenkin on kysymys parlamentarismien käsitteellistämisen historiasta? Vastavatko pitkät Locke-eksegeesit sitä heuristista tavoitetta, jonka tekijä Locken työlle antaa vai muodostuuko se työn painolastiksi?

Vastaus näihin kysymyksiin on keskeisesti riippuvainen siitä, millaisena historiallisen tutkimuksen merkitys nähdään. Jos ideaali on *wie es eigentlich gewesen*-tyyppinen historiankirjoitus, voi väittää, että Turkka on sekä tehnyt paljon turhaa työtä että sekoittanut työhön aineksia, jotka eivät siihen kuulu. Jos taas tutkimus nähdään, à la Weber, perspektiivien kamppailuna, jonka mukaan historiallisille tieteille on

¹ Ks. Baranger 1999 ja laajennettu laitos teoksesta v. Beyme 1999 sekä retoriikan kannalta Armin Burckhardt & Kornelia Pape (Hg): 2000.

tunnusomaista *ewige Jugendlichkeit* (Weber 1904, 206), perspektiivien kamppailulle ei ole mitään loppua eikä niiden arvioinnille mitään 'objektiivista' ulkopuolista kriteeriä. Turkan työ on siitä harvinainen suomalainen tutkimus, että siinä on todella konstruoitu yksityiskohtaisesti uusi tulkinnallinen perspektiivi "parlamentarismien lähtökohtaan" ja suhteutettu tämä "lähtökohta" aikakauden sekä intellektuaaliseen että reaalihistoriaan.

Työn keskeinen osa on nimittäin luvuissa III, V ja VI esitetty yksityiskohtainen arvio siitä, mitä tapahtui Englannissa "mainion vallankumouksen" (1688–1689) jälkeisinä vuosikymmeninä. Olemassaolevaa historiallista perustutkimusta monipuolisesti omiin tarkoituksiinsa hyödyntäen Turka yhdistää näissä jaksoissa Walpolen politiikan Englannin muuttuneeseen orientoitumiseen, tuloon täysivaltaiseksi pelajaksi eurooppalaiseen suurvaltojen kamppailuun siihen liittyvine uusine taloudellisine ja kulttuurisine implikaatioineen. Sandysin esityksen taustalla on *whig*-opposition kaipuu mainion vallankumouksen "palauttamaan" tilaan, mikä projekti on kuitenkin Walpolen pitkän valtakauden tuottaman *fait accompli* vuoksi tullut yhä epärealistisemmäksi. Tämä on Turkan mukaan myös eräs peruste sille, miksi Sandysin esitys pitäytyy Walpolen erottamisvaatimuksessa eikä vaadi politiikan muutosta. Tämä "reaalihistoriallinen" osuus on työssä siinä mielessä keskeinen, että se legitimoii lockelaisen perspektiivin käytön relevanssia aivan toisella tavalla kuin puhdas teoreettisten linkkien osoittaminen Lockesta Sandysiin ja Walpoleen olisi tehnyt. Eräs Turkan työn ilmeinen ansio onkin siinä, että se on erinomainen esimerkki sen Quentin Skinnerin esittämän periaatteen seuraamisesta, että "poliittinen elämä" asettaa ongelmat, joita poliittisen teorian tulisi tutkia (Skinner 1978, xi).

Rakenteensa suhteen Turkan väitöskirja on myös esimerkiksi kelpaava. Se lähtee parlamentarismien historiankirjoituksen revisiosta, joka suhteutetaan primaarina aineistona toimivaan Sandys-Walpole-debattiin, jota taas tutkitaan käsite- ja reaalihistoriallista taustaa vasten sekä Locken poliittisen teorian perspektiiviin suhteutettuna. Eri luvuissa teeman eri aspektit tuodaan esiin siten, että säilytetään yhteys työn kertomukseen. Viimeisessä pääluvussa Sandy-

sin esityksen ja parlamentarismien historian perspektiivit yhdistetään ja osoitetaan niiden yhteys kahteen Locken teorian avaamaan tulkintamahdollisuuteen, mikä tekee oikeutta sekä Sandysille että Walpolelle. Toisin kuin päältä katsoen saattaa näyttää, työssä on yksi idea, jota koskeva kertomus kulkee läpi kirjan eikä siitä löydy turhia sivupolkuja.

Locken kaksi perspektiiviä

Työn keskeinen idea on jakaa kahtia Locken *Two Treatises*-teoksen sisältämät perspektiivit politiikan arviointiin. Tekijä kutsuu toista perspektiiviä Lockeä seuraten opin (*doctrine*) näkökulmaksi ja toista sen "toteutuman" näkökulmaksi. Asia voidaan esittää myös vähemmän Locke-immanentilla kielellä. "Opin" perspektiivissä on kysymys sopimusteorian lockelaisesta variantista, tekijän epäsovinnaisesti tulkitsemana. "Toteutuman" perspektiivi voidaan ymmärtää eräänlaiseksi faktisiteetin perspektiiviksi, jonka kohteena ovat aikanaan sopimuksella muodostuneet alueellisesti eriytyneet yhteenliittymät tai 'valtiot' (*commonwealth*). Turkan provokaatio Locke-tutkimuksen suuntaan on ensisijaisesti siinä, että hän pitää nämä kaksi vastakkaista perspektiiviä erillään. Sopimus, jolla siirrytään pois luonnontilasta, ei mitenkään välttämättä liity 'valtioiden' muodostumiseen, vaan kuvaa yleisempää sopimus pohjaisten yhteenliittymien konstruktion mahdollisuutta. Toisaalta, nykyään eläville ihmisille maapallon alueen jakautuminen 'valtioihin' on faktisiteetti, jota ei voi yksinkertaisesti lakkauttaa kiistämällä 'valtion' aikanaan muodostaneet sopimuksen ehdot.

Tällainen Locken teoksen avaamien näköalojen dualistinen tulkinta on tietysti problemaattinen. Lukiessani Lockeä Turkan työtä vasten, en saanut siitä ainakaan näin selkeää kahtiajakoa esille, pikemminkin nämä kaksi mahdollisuutta ovat ääripäitä tulkinnallisesta kirjosta, joka liittyy muun muassa sopimusten eksplisitiivisyyden ja peruttavuuden asteeseen. Näiden perspektiivien muodot ja käyttö kannattaisi suhteuttaa tarkemmin teoksen kirjoittamishistoriaan. En myöskään ole yhtä vakuuttunut kuin Turka (2000, 192) siitä, että Locke itse olisi tarkoittanut teokseensa sisältyvän nämä kaksi vastakkaista perspektiiviä.

Joka tapauksessa tämä ”kahden Locken” konstruktio palvelee Turkan työn päätavoitetta, Walpolen politiikan, sen kritiikin ja legitimoinnin paremmin ymmärtämistä. ”Opin perspektiivissä” luonnontilasta sopimustilaan siirryttäessä toteutuu, kuten tekijä sanoo, ”sivutuotteena” (mt., 130), ”poliittisen vallan konstituointi” eli sopimuskumppanien erityisen yhteenliittymän muodostaminen, jonka päämääränä on sopimuskumppanien yhteisten sopimuksella tavoiteltujen erityispyrkimysten ajaminen – muita vastaan. Tämä sopimuskonstruktio – *Nebenfolge* (Weber) tai *contre-finalité* (Sartre) – on eräs Turkan työn monista juonikkaista tulkinnoista, jolla hän tavallaan yhdistää sopimusteoreettiseen voluntarismiin sen ylittämisen sisältä päin.

Toinen juoni on sopimustilojen (*society*) pluralisointi ja nominalisointi niin, että suhde luonnontilan ja sopimustilan välillä koskee kulloinkin vain tiettyä inhimillisen elämän aspektia: jokainen *society* on *that society*, toisin sanoen yhteenliittymä, vain siinä suhteessa, mistä osapuolet ovat sopineet. Tämän kääntöpuoli eli sen oletuksen purkaminen, että ihmiset Locken mukaan eläisivät joko luonnontilassa tai sopimustilassa, on pikemminkin se, että jokaiselle muodostuu oma profiilinsa tällä asteikolla, ja tätä profiilia voi muuttaa sopimuksia solmimalla ja purkamalla. Vaikka Locke jatkuvasti painottaa sopimuksen solmimisen etuja, hän ei – toisin kuin muut sopimusteoreetikot – pidä näitä etuja niin ehdottomina ja varauksettomina, että niitä kannattaisi tavoitella mihin hintaan tahansa. Näissä suhteissa Turkan ”Locken opiksi” kutsuma sopimusteoreettinen konstruktio näyttäytyy vieläkin suhteellisemmalta kuin mitä sitä on totuttu ajattelemaan. Tämän kanssa ”toteutuman perspektiivi” sopii huonosti yhteen, minkä vuoksi, kuten tekijä sanoo, Locken sopimusteorian radikaalisuus ”peittyi näkyviltä” (mt., 192) ja ihmisten käytännössä pakollinen valtio (*commonwealth*) kuulumisen faktisiteetti alkaa dominoida Locke-luentaa.

Turkan työn keskeinen teesi on, että näiden kahden perspektiivin ero kuvastuu Walpolen ja hänen vastustajiensa politiikan legitimointiretoriikassa. Walpole korostaa, pääministerin asemaansa liittyen ymmärrettävästi, politiikan ”välttämättömyyksiä” eurooppalaisessa valtioiden tasapainojärjestelmässä, kun taas Sandys ja

muu *whig*-oppositio korostaa sopimusteorian mukaisesti Englannin päätösvallan vapautta, toisin sanoen mahdollisuutta palata siihen, mistä 1688 sovittiin. Tämän kääntöpuoli on se, että kun Walpole korostaa yhteisymmärrystä siitä, että valittu tie johtaa ”edistykseen”, oppositio korostaa konfliktia eli sitä, että Walpolen politiikka ajaa tiettyjen ihmisten erityisetuja Englannin kokonaisuutta vastaan. Tilanteen paradoksi on siinä, että oppositio on Walpolea paremmin ymmärtänyt tämän politiikan merkitsevän ”valtiollisen vallankäytön konstituoitumista poliittisena vallankäyttönä”. Sandysin epäluottamuslause-esitys on samalla tämän konstituoitumisen ilmaus ja myös kaipuuta pois politiikan kiistoista, kun taas Walpolen vastaus ”korostaa vallankäytön epäpoliittista luonnetta” (mt., 193). Tässä mielessä vallankäytön konstituoituminen poliittiseksi on luonteeltaan pikemminkin *Nebenfolge* kuin tavoiteltu projekti. Tämän paradoksin merkitystä ”parlamentarismiin” käsitteelle ja sen historiankirjoitukselle olisi voinut pitempäänkin pohtia.

Onko ”society” yhtä kuin ”yhteiskunta”?

Ihmetystä herättää tietysti se, miksi tällainen kansainvälisesti urauurtava työ on kirjoitettu suomeksi. Tähän on erilaisia autobiografisia selityksiä, mutta valmista työtä tarkastellessa kysyy monesti, eikö englantilaista aineistoa käsittelevä työ olisi ollut helpompi kirjoittaa englanniksi? Se, mitä työstä kaikkein eniten kaippaa, on poliittisten käsitteiden kääntämisen problematiikka. Tekijä puhuu valtiosta, yhteiskunnasta, yhteisöstä, laista, vallasta ja politiikasta ikään kuin olettaen että 1600–1700-luvun englantilaisten ja vuoden 2000 suomalaisten käsitteiden välillä on läheinen vastakohtaisuus. Käsitehistoriaa voi kuitenkin, kuten Reinhart Koselleck useassa yhteydessä korostaa, pitää eräänlaisena kääntämisenä, ja työssä olisi tarvittu sekä kieltenvälisen että aikakausien välisen käännöksen problematisointeja.

Muutama esimerkki keskeisistä käsitteistä riittänee. ”*Law of nature*” ei Lockella selvästikään tarkoita modernin luonnontieteen ”luonnolakeja”, vaan eräänlaista normia, joka rajoittaa toimintamahdollisuuksia. On myös hyviä perusteita väittää, että Locken ”*reason*” ei tarkoita sitä, mitä nykyisin, Kantin ja Hegelin

jälkeisessä filosofiassa kutsutaan ”järjeksi”, vaan pikemminkin arvostelukykä. Toisin sanoen, sitä vastaava adjektiivi on pikemminkin *reasonable* kuin *rational*. Näin on ainakin sivulla 100 (mt.), jossa Turcka samastaa ”järjen itsenäisen käyttämisen” ”itsenäisten arvioiden esittämiseen sen suhteen mitä on tehtävä tai jätettävä tekemättä”. Nämä ajatukset käyvät käsitehistoriaan perehtyneelle lukijalle kyllä työstä selväksi, mutta silti niiden eksplikointia ja käänösvalintojen perusteluja olisi ollut hyvä esittää.

Locken käsitteistön ymmärtämisen kannalta on sen sijaan suorastaan harhaanjohtavaa kääntää *society* systemaattisesti ”yhteiskunnaksi”. On usein ihmetelty sitä, että Locke ei tee eroa *civil society* ja *political society*-käsitteiden välillä. Käsitehistoriallisesti tämä on klassinen puhetapa, joka vastaa latinankielisissä teksteissä keskiajalta lähtien käytettyä ilmausta *societas civilis sive politica*, jossa siis roomalaisen oikeuden yhteenliittymää tarkoittavaa *societas* luonnehditaan latinalais- ja kreikkalaisperäisellä määreellä. Sopimusteoreetikoilla, kuten Lockella, molemmat määreet viittaavat sopimustilaan vastakohtana luonnontilalle. Lockelle *state of nature*n vastakohta on *state of society* – ja puhe yksinään *societystä* on siis vain lyhenne tästä ilmauksesta: aina kun sitä käytetään, se on luonnontilan vastakäsite (vrt. mt., 94). Tällä perusteella olen jo edellä käyttänyt suomen kielessä vastakohtaparia luonnontila-sopimustila. Muitakin mahdollisia käännöksiä on tietysti olemassa; voisi puhua sivilisaation tilasta, mikä olisi osuva käänнос erityisesti silloin, kun Locke korostaa luonnontilan ”epämukavuuksia”. Säännelty tila taas viittaisi siihen, mitä seuraa sopimusten tekemisestä, nimenomaan lakien ja muiden sääntöjen alaisuutta. Yhteistila puolestaan viittaisi siihen, että sopimustilassa toimijat ovat riippuvaisia toisistaan ja hyödyntävät toistensa ponnistuksia. Tätä voisi tietysti kutsua myös ”yhteiskuntatilaksi”, jos ymmärretään että ”yhteiskunnalla” on suomen kielessä – samoin kuin käsitteellä *samhälle* ruotsissa – oma massiivinen historiansa, joka vie aivan muualle kuin lockelaiseen sopimusteoriaan (ks. Kettunen 2000 sekä Palonen 1999). Mutta ”yhteiskuntatila” ehkä sittenkin riittäisi osoittamaan, että kysymys on jostakin muusta kuin arkipuheen ja sosiologian alkeis-

kirjojen ”yhteiskunnasta”. Turkan *society*-fi-guurin monistisen ja totalisoivan luonteen ’dekonstruktio’, joka nojaa Locken *that society*-käsitteen käyttöön, olisi paremmin ymmärrettävissä, jos tekijä olisi uskaltanut heittämään ”yhteiskunnan” sosiologian roskatynnyreihin.

Locken retoriset sitoumukset

Turkan Locke-luennassa pistää silmään se, että tekijä ei viittaa mihinkään muuhun kuin *Two Treatises*-teokseen. Tällä en tarkoita sitä, että hänen olisi pitänyt sekaantua filosofien kiistaan siitä, miten hyvin Locken *tabula rasa*-tietoteoria on yhdistettävissä *Two Treatises*-teoksen luonnonoikeudelliseen sopimusteoriaan. Laajempi Locken tuotannon huomioon ottaminen olisi kuitenkin paremmin saanut esille ne hänen ajattelutyylilleen tunnusomaiset sitoumukset ja olettamukset, jotka koskevat myös sopimusteorian legitimoitua *Two Treatises*-teoksessa.

Turkan Locke-tulkinnan seuraavia vaiheita silmällä pitäen pidän tärkeänä, että hän eksplikoisi myös niitä ajattelutyylin sitoumuksia ja retorisia siirtoja, joita Locken poliittisessa teoriassa käytetään. Havainnollistan muutamia esimerkein Turkan työstä sitä, mikä Locken ajattelussa on nykylukijalle vähemmän vakuuttavaa ja kaipaisi näin ollen perustelua sille, mitä edellytyksiä on otettava huomioon, jotta Locken näkemys tulee ymmärrettäväksi. Toisin sanoen en ole vakuuttunut siitä tekijän näkemyksestä, että lockelaisella sopimusteorialla olisi jotakin olennaista annettavaa nykyajalle, vaan allekirjoitan Laslettin, Dunnin (esim. 1969) ym. Locke-tutkijain teesin Locken ajattelun aikasidonnaisuudesta, vaikkakin hieman toisella tasolla kuin he.

Two Treatises on kirjoitettu vastaukseksi Robert Filmerin *Patriarcha*-teokselle, jossa kaikki valta redusoidaan paternaaliseen valtaan. Erityisesti *First Treatise* on suorainen parodia siitä, mihin paternalismi sekä loogisesti että historiallisesti johtaa. Locken vastaus korostaa ”poliittisen vallan” sopimuksellisuutta vastakohtana niin jumalalliselle kuin paternaaliselle vallalle. Mutta jos Filmerin paternalismi nojaa ’luonnollisten’ identiteettien olettamiseen, Locken sopimusteoria operoi konstruoitujen identiteettien retoriikalla. Toisin sanoen, se

pohjaa ajattelutyyliin, jossa väittämän hyväksymisestä siirrytään toisen väittämän hyväksymiseen kvasideduktiivisesti – josta Locke käyttää ilmausta ”*derive*” (ks. sitaatti luonnontilasta poissiirtymisestä, Turkka 2000, 81; *Second Treatise* II.4.). Locke toki näkee sopimuksen ehtojen kiistäminen mahdolliseksi, mutta ei käsittele sitä, millaista pelivaraa kiistäjillä on, koska hänen tavoitteenaan on legitimoida sopimustilan ja ”poliittisen vallan” pystyttämistä. Näin Locke ei radikaalisti eroa sopimusteorian päähaarasta, jossa William Connollyn sanoin sopimusta tarkastellaan niiden näkökulmasta, jotka ovat ”already in civil society” (Connolly 1988, 28).

Näin Locken sopimusteoria vastaa sitä *more geometrico*-ajatustyyliä, joka voidaan historiallisesti nähdä vastakohtana retoriselle *in utramque partem*-argumentoinnille. Locken konstruktiot tulevat paremmin ymmärrettäviksi, jos hänen ajattelunsa suhteutetaan siihen antiretoriseen retoriikkaan, joka operoi identiteeteistä toisiin siirtymisellä ja jossa näihin siirtyäisiin sisältyvä toisin toimimisen pelivara peitetään. Muista sopimusteorioista Locken näkemys eroaa ensimmäisen askелеnsa suhteen, eli itse sopimuksen käsitteen nominalisoinnissa tiettyä asiantilaa koskevaksi ja sopimuksen ehtojen kiistämisen, eli luonnontilassa pysymisen, myöntämisessä reaalisesti mahdollisuudeksi, jota monet ihmiset tietoisesti käyttävät hyväksi. Mutta Turkan työstä käy hyvin ilmi se, kuinka nämäkin mahdollisuudet alistetaan identiteettien retoriikalle.

Locke-tarkastelunsa lähtökohdaksi Turkka esittää sitaatin Locken luonnontilan käsitteestä tilana, jossa ”all men are naturally in...” (Turkka 2000, 81; *Second Treatise* II.4). Mitä tarkoittaa ”are naturally”? Turkka eksplikoi sitä ilmaisulla ”tavallaan tekemättä yhtään mitään” (mt., 81). Kuitenkin juuri luonnontilassa ihmisten täytyy koko ajan ”tehdä jotakin”, jotta he pärjäisivät, kun sen sijaan sopimustilassa ”poliittinen valta” voidaan luovuttaa toisille ja muutenkin päästä eroon luonnontilan ”epämukavuuksista”. Tähän ajatukseen sopii hyvin Locken käsitys luonnontilasta täydellisen vapauden (*freedom*) ja tasa-arvon (*equality*) tilana. Pikemminkin luonnontila on Lockella konstruktio, jossa ihmiset on irrotettu suhteistaan ja juuri sen vuoksi ovat keskenään vapai-

ta ja tasa-arvoisia. Tällaisena konstruktiona se on paremmin ymmärrettävissä alituisesti läsnäolevana mahdollisuutena, ei ”aikojen alkuun” sijoittuvana tilana. Vapaus ja tasa-arvo ovat poliittisia valintoja, jotka operoivat suhteiden katkaisun vaihtoehdolla. Tällaisina ne toimivat eräänlaisina identiteetin konstruktion rajakäsitteinä, jotka tekevät paremmin ymmärrettäväksi myös ne valinnat, joilla perustellaan sopimusten solmimista ja ylläpitoa.

Keskeinen identiteetin retoriikan piirre Locken ajattelussa on ”luonnon lain” (*law of nature*) sekä järjen/arvostelukyvyyn (*reason*) samastaminen. Juuri tässä suhteessa Locke hylkää retorisen vaatimuksen tarkastella asioita vastakkaisilta kannoilta ja olettaa, että toiminnan arviointiin on jokin paras ’asian luonnon’ mukainen vaihtoehto, joka on pelkän löytämisen eikä hyväksymisen kysymys. Tässä suhteessa Locke on, kuten muutkin luonnonoikeuden teoreetikot, kovin arkaainen filosofinen naturalisti. Mutta tällainen, kiistojen yläpuolisen arviointiperusteen olettamus, on keskeinen ehto hänen identiteeteillä operoinneilleen. Toisin sanoen kriteerin moninaisuus, kiistanalaisuus, tulkinnanvaraisuus ja riittämättömyys tietyn teon arvioinnissa joko kielletään tai peitetään näkyvistä. Ihmisten tehtäväksi jää ”valta toimeenpanna luonnon laki” (mt., 98; *Second Treatise* II.7). Toimijan vapaus on toimeenpanijan tulkintavapautta, ei kriteerien hyväksymisen tai niiden asettamisen vapautta.

Poliittisen yhteenliittymän jäsenten tulee edelleen ”to Act as one Body” (mt., 102; *Second Treatise* VIII, 96). Toisin sanoen sopimustilaa ei nähdä avoimena pelikenttänä, jossa kaikki mikä ei ole kielletty on sallittu, vaan siinä toimijoiden edellytetään Turkan sanoin ”olevan yhteisellä asialla” (mt., 102). Sopimuksen lisäksi edellytetään yhteinen päämäärä: normatiivinen sitoutuminen sopimustilan alaiseksi ei riitä, vaan toimijoilta edellytetään vielä yhteisen suunnan, *policyn*, hyväksymistä. Locken sopimustila on luonteeltaan vahvasti teleologinen ”tavoiteyhteenliittymä” (*enterprise association*) Oakeshottia lainatakseni. Locken mukaan sopimukset solmitaan vain tietyn asian suhteen, eli yksilöillä voi olla erilaisia sopimusprofiileja. Mutta sen jälkeen kun sopimus on tehty, pelivaraa on vain sen tulkinnassa, ei sopimuksen kohdealueessa ja sitovuuden asteessa.

Poliittisen teorian kannalta kiintoisa on Locken näkemys, jonka mukaan kiistat poliittikan suunnasta ratkaistaan enemmistön (*majority*) kannan perusteella (mt., 103–104; *Second Treatise* VIII, 96–98). Kun on käytännössä mahdotonta (*next impossible*) saavuttaa ”jokaisen ihmisen suostumusta jokaiseen tekoon ja jokaiseen tilanteeseen”, Locke edellyttää, että ”enemmistön tahto on hyväksyttävä kaikkia velvoittavaksi tahdoksi” (Turkka 2000, 104). Locken mukaan enemmistöllä on oikeus ”to act and conclude the rest” (mt., 104; *Second Treatise* VIII, 95). Tämä on malliesimerkki Locken identiteetin retoriikasta. Kun yksimielistä suostumusta ei ole saavutettavissa, tarvitaan sääntö, joka toimii sen korvikkeena; ”enemmistö” on eräänlainen kvasiluonnollinen periaate, jolla tätä sääntöä legitimoidaan. Dissidenttien on marssittava ulos yhteenliittymästä, perustettava uusi tai liitettävä johonkin olemassaolevaan. (Turkka 2000, 178.) Heille enemmistöperiaatteen asettaminen säännöksi merkitsee käytännössä sopimuksen piiristä poissulkemista, sitä, että sopimus ei ole vain *Herrschaftsvertrag* vaan myös *Unterverfungsvertrag*.

Identifiointien ketjun seuraavalla askeleella ”jakautuminen enemmistöön ja vähemmistöön” samastetaan jakautumiseen ”hallittuihin ja poliittisen vallan käyttäjiin” (mt. 178). Enemmistö ei Locken mallissa valitse keskuudestaan ’hallitusta’ käyttämään poliittista valtaa, vaan kaikki enemmistöön kuuluvat ovat sellaisenaan ”poliittisen vallan käyttäjiä”. Locke siis jättää problematisoimatta ”enemmistön” sisäiset valtasuhteet. Joka tapauksessa juuri identifiointi enemmistön ja hallitusvallan käyttäjien välillä tarjoaa Turkalle sen perspektiivin Walpolen ja hänen vastustajiensa kiistaan, jota hän käsittelee ”parlamentarismien lähtökohtana”, ja jossa molemmat osapuolet vetoavat enemmistön tukeen. Kuten Turkka osoittaa, Walpolen politiikka suuntautui tietoisesti jakojen tekemiseen, opposition muodostaminen mukaan lukien (mt., 170–173). Yhteisenä arviointikriteerinä toimi se, että enemmistö lasketaan parlamentin äänestysissä. Sandysin esitys jäi reiluun vähemmistöön, mutta sen esittäminen oli jo viite Walpolen enemmistön horjuvuudesta.

Opposition mahdollisuus on siis Locken enemmistöperiaatteen implikaatio, joka kuitenkin osoittaa identifioinneilla operoinnin rajoja.

Se avaa mahdollisuuden siihen, että hallituspolitiikan suuntaa muutetaan. Turkan mukaan juuri tämä on kuitenkin vaarallista, koska ”vallankäytön on oltava asetetun lain mukaista, sen suunnan on oltava pysyvä” (mt., 176). Identiteetin retoriikka salli muutokset vain ”tulkitsemalla uudelleen sitä lakia, jonka alaisuuteen ihmiset ovat asettuneet” (mt., 177). Toisin sanoen, yhteenliittymän tavoitteellisuus edellyttää vahvaa sidettä siihen liittymisen tarkoituksen ja sen toiminnan suunnan välillä. Identiteettiretoriikka à la Locke näkee kaikki toiminnan tarkoittamattomat seuraukset pelkinä puutteina, ei tilaisuuksina muutoksiin. Tämä edellyttää sellaista tilanteen kontrollia, että sitä on pidettävä politiikasta puhuttaessa alun alkaen epärealistisena. Lockelainen identiteetin retoriikka siis marginalisoi kontingenssin – muutoksen, konfliktin ja pelivaran – tilanteiden analyysissä ja hyväksikäytössä.

Sopimusteorioiden lähtökohta on tavallaan ilmiöpoliittinen, vallan ja hallitsemisen näkeminen ihmisten suostunnasta riippuvaiseksi, mutta niiden tavoitteena on tämän lähtökohdan minimointi ja politiikan rajoittaminen erityisiin sopimustilanteisiin. Kun Walpolen ja hänen vastustajiensa politiikkaa on, kuten Turkka osoittaa, mahdollista analysoida Locken poliittisen teorian perspektiivissä, viittaa se siihen, että teoriaan sisältyy tulkintamahdollisuuksia, jotka muista sopimusteoreettisista konstruktioista puuttuivat. Toisaalta Locken identiteetin retoriikka osoittaa, kuinka sopimusteorian yhteiset, järjestystä kaipaavat ja politikoinnin minimointiin suuntautuvat pyrkimykset koskevat monessa mielessä myös Locken ajattelua. Juuri tässä suhteessa yritykset käyttää Locken ajattelua tämän päivän politiikan ymmärtämisen välineenä ovat anakronistisia.

LÄHTEET

- Baranger, Denis (1999): *Parlementarisme des origines: essai sur les conditions de formation d'un exécutif responsable en Angleterre, des années 1740 au début de l'âge victorien*. Presses universitaires de France, Paris.
- v. Beyme, Klaus (1999): *Die parlamentarische Demokratie*. Westdeutscher Verlag, Wiesbaden.
- Burckhardt, Armin & Pape, Kornelia (Hg): *Sprache des deutschen Parlamentarismus. Studien zu 150 Jahren parlamentarischer Kommunikation*. Westdeutscher Verlag 2000, Wiesbaden.

- Brunner, Otto (1939/1942): *Land und Herrschaft*. Rohrer, Brünn.
- Connolly, William E. (1988): *Political Theory and Modernity*. Cornell University Press, 1993, Ithaca.
- Dunn, John (1969): *The Political Thought of John Locke*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kettunen, Pauli (2000): Yhteiskunta – ”Society” in Finnish. *Finnish Yearbook of Political Thought* 4, s. 159–187. SoPhi, Jyväskylä.
- Koselleck, Reinhart (1983): Begriffsgeschichtliche Probleme der Verfassungsgeschichtsschreibung. *Der Staat*, Beiheft 6, s. 7–21.
- Kluxen, Kurt (1956): *Das Problem der politischen Opposition*. Alber, Freiburg.
- Kluxen, Kurt (1983): *Geschichte und Problematik des Parlamentarismus*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.
- Laslett, Peter (1960): Introduction. In *John Locke, Two Treatises of Government*. Student edition. Cambridge University Press 1988, Cambridge.
- Locke, John: *Two Treatises of Government*, ed. by Peter Laslett. Student edition. Cambridge University Press 1988, Cambridge.
- Palonen, Kari (1999): Arvio teoksesta Jan Lionel Sellberg, Hur är samhället möjligt? Om den tidigmoderna naturrättens språkfilosofiska grunder. Brännpunkt: Samuel Pufendorf. *Statsvetenskaplig tidskrift* ärg. 102, s. 75–78.
- Skinner, Quentin (1978): *Foundations of Modern Political Thought*, vol. 1. Cambridge University Press, Cambridge.
- Skinner, Quentin (1998): *Liberty before Liberalism*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Turkka, Tapani (2000): *Sandysin esitys. Tutkimus parlamentarismin lähtökohdasta*. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis, ser. A vol. 741. Tampere.
- Weber, Max (1904): Die ’Objektivität’ sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, Hg. Johannes Winckelmann, s. 146–214. Mohr, Tübingen.
- Weber, Max (1904): Der Sinn der ’Wertfreiheit’ in den sozialen und ökonomischen Wissenschaften. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, Hg. Johannes Winckelmann, s. 489–540. Mohr, Tübingen.